

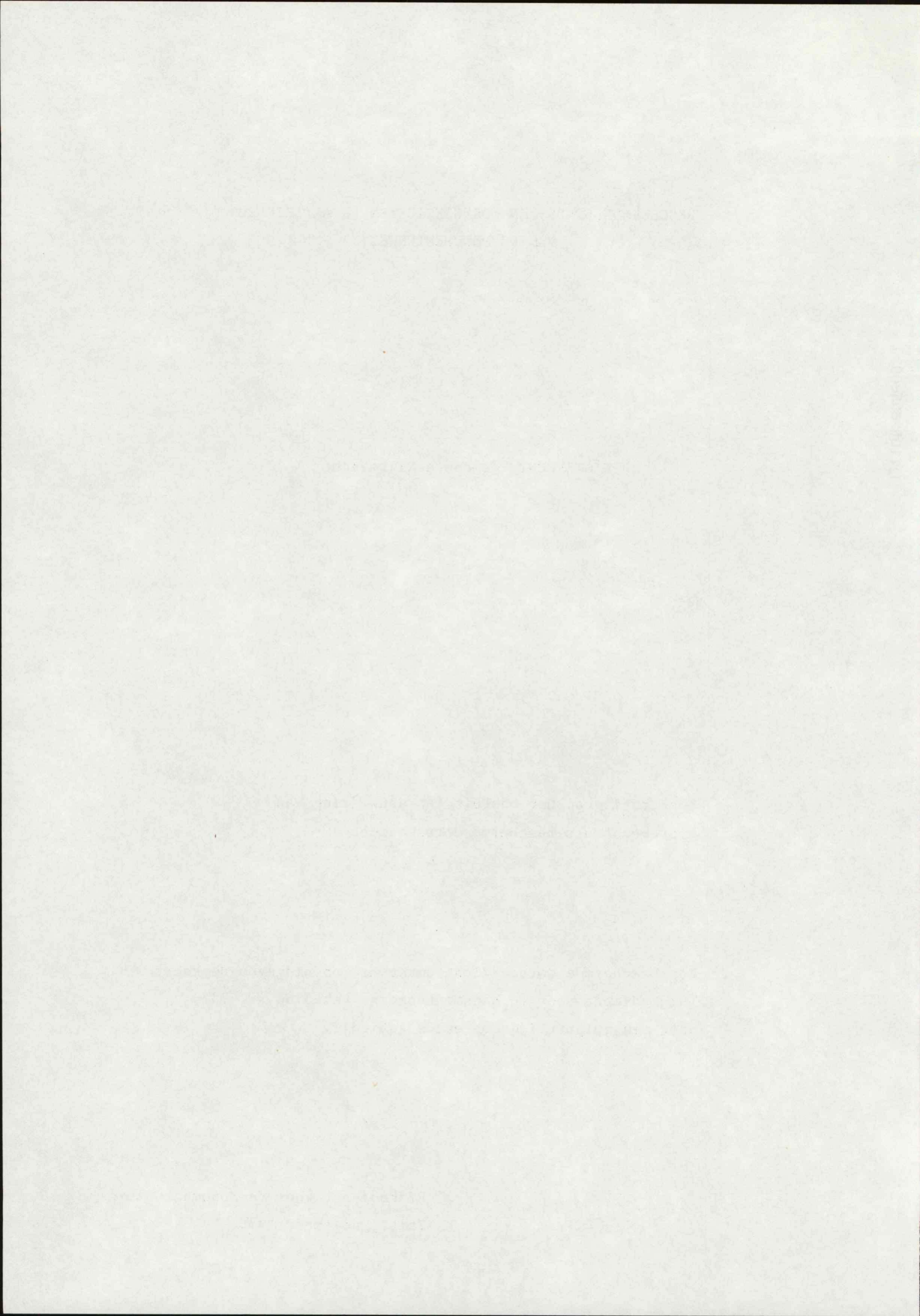
BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN EX ARTIKEL 20
VAN DE MONUMENTENWET

NIGTEVECHT, gemeente Nigtevecht

Toelichting op het besluit tot aanwijzing van
Nigtevecht als beschermd dorpsgezicht

Het beschermde dorpsgezicht omvat het op bijgevoegde kaart
(Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tekening nr. 335)
door een stippellijn omgrensde gebied.

Rijksdienst voor de Monumentenzorg
Zeist, november 1985

INLEIDING

Het dorp Nigtevecht ligt aan een binnenbocht van de Vecht langs de westelijke oever. Tot de vijftiger jaren van de twintigste eeuw bestond de nederzetting uitsluitend uit bebouwing aan weerszijden van de Vechtdijk.

Het besluit om Nigtevecht aan te wijzen tot beschermd dorpsgezicht is met name gericht op de ruimtelijke structuur van het oude dorp in samenhang met de nog aanwezige historische bebouwing.

In het gebied langs de Vecht komen op de oevers van de rivier de oudste continue bewoonde punten voor. De klei-afzetting op de oevers leverde een beter begaanbaar en bereikbaar woongebied dan de landinwaarts gelegen veenmoerassen. Verscheidene nederzettingen langs de Vecht worden al in de 8ste-10de eeuw vermeld. Vanuit de Vechtoevers vindt vanaf de 12de eeuw de ontginning van het achterliggende moerasgebied plaats. De hiermee samenhangende inklinking van het veen leidt in de 12de en 13de eeuw tot de aanleg van rivierdijken. De zeesluis in de Vecht ligt voor 1473 tussen Maarssen en Breukelen en daarna enkele kilometers stroomafwaarts van Nigtevecht bij de Hinderdam. Kort na 1672 komt de zeesluis bij de Vechtmonding in Muiden tot stand.

Ter plaatse van Nigtevecht is er vóór de 13de eeuw al sprake van bewoning, gelet op het feit dat er binnen de huidige, oorspronkelijk uit het begin van de 13de eeuw stammende kerk fundamenteen zijn aangetroffen van een oudere kerk. De vroegste vermelding van Nigtevecht dateert eerst uit 1327. Over de ontwikkeling van de historisch gegroeide ruimtelijke structuur en over het functioneren van de nederzetting in de ontstaansperiode is weinig bekend. Het is niet duidelijk waarom juist op deze plaats een kern is ontstaan. Van een brug of voorde of een wegwijking is geen sprake. Mogelijk heeft Nigtevecht in oorsprong voornamelijk als ontginningsnederzetting gefunctioneerd.

Op de "Nieuwe Kaart van de Lande van Utrecht" van De Roy uit 1696 wordt Nigtevecht globaal weergegeven met een kerk binnendijs en wat bebouwing buitendijs aan de Vecht gesitueerd. De omvang van de nederzetting is zeer beperkt. Dit gegeven sluit aan op het eerste gedetailleerde kaartbeeld van Nigtevecht, de kadastrale minute van circa 1830. Langs de buitenzijde van de dijk komt vrijwel aaneengesloten bebouwing voor en langs de binnenzijde alleen enkele verspreide objecten met de kerk als centraal element. Het is voornamelijk niet agrarische bebouwing op een smalle strook grond, die waarschijnlijk ontstaan is door aanslibbing in de binnenbocht van de Vecht. Buiten de bebouwde kom is de bebouwing, hoofdzakelijk boerderijen en buitenplaatsen, binnendijs gelegen, zoals onder meer is af te lezen van de gemeentekaart uit de atlas van J. Kuyper (1865). De dorpsbebouwing is direct aan de straat gesitueerd en van de Vecht afgekeerd. Twee smalle steegjes tussen de huizen door geven vanaf de weg toegang tot de Vecht. In functioneel opzicht zal de relatie tussen het dorp en de rivier, gelet op de weinig intensieve bebouwing van de achtererven, niet sterk geweest zijn.

In ieder geval zal een dergelijke relatie na 1628/29 met de aanleg van de Nieuwe Vecht verzwakt zijn. Met deze aanleg ten behoeve van de scheepvaart op Utrecht wordt de grootste bocht in de Vecht op Utrechts grondgebied afgesneden en komt Nigtevecht buiten de vaarroute te liggen.

De Vechtdijk vormt aanvankelijk de enige landverbinding. De verbinding met het Gein, de Veldersche laan op de kaart van J. Kuyper, dateert uit 1608. Deze is als dijk aangelegd om wateroverlast van Utrechtse zijde voor noordelijker gelegen Hollandse gebieden te keren. De ligging buiten de vaarroute, de beperkte verbinding over land en ook het ontbreken van een vaste oeververbinding hebben de nederzetting een betrekkelijk geïsoleerde positie gegeven.

Vooraf het agrarisch functioneren van de omgeving zal voor Nigtevecht steeds van belang zijn geweest. In de loop van de 17de en 18de eeuw is er, als gevolg van de voorkeur van welgestelde stedelingen om de zomer niet in de stad maar buiten door te brengen, tevens sprake van een recreatieve en meer verzorgende functie. Het Vechtgebied in het algemeen geniet bijzondere belangstelling. In Nigtevecht is er onder meer een herberg en een logement met een tuin op de Vecht en in directe omgeving worden buitenplaatsen gebouwd en aangelegd. De verzorging van de buitenplaatsen zal ook uitbreiding van de dorpsbebouwing tot gevolg gehad hebben.

Tot in deze eeuw blijft Nigtevecht een kleine woonkern in een agrarisch gebied. Het merendeel van de buitenplaatsen is inmiddels verdwenen. De verbinding met de Vecht, via sluiswerken ten westen van Nigtevecht, met het tussen 1881 en 1893 aangelegde Merwedekanaal heeft in functioneel opzicht geen noemenswaardige veranderingen teweeg gebracht.

De bevolkingsgroei na de tweede wereldoorlog heeft in Nigtevecht geresulteerd in een relatief grote dorpsuitbreiding, waardoor er van een directe relatie van de historische kern met het agrarische gebied geen sprake meer is. De Nieuwe Weg, waarvan het beloop samen met de bocht in de Vechtdijk een cirkel beschrijft, vormt de aansluiting met deze uitbreiding en de historische kern.

HUIDIG RUIMTELIJK KARAKTER

Het huidige ruimtelijke karakter van Nigtevecht wordt nog altijd in hoofdzaak bepaald door de ligging van de kern in de binnenbocht van de Vecht. De kerk markeert het centrum van de oude lintbebouwing langs de dijk. De uitbreidingen van de vijftiger jaren zijn van daaruit ontwikkeld. Het gebogen beloop van de Dorpsstraat en de vrijwel aaneengesloten buitendijkse bebouwing geven de straat een zekere beslotenheid. De achtererven van de buitendijkse bebouwing strekken zich uit tot aan de Vecht. Via smalle steegjes tussen de bebouwing is er een ruimtelijke relatie tussen de Dorpsstraat en de rivier. Kenmerkend voor de binnendijkse bebouwing is de vrijstaande situering. De verkaveling en de situering en schaal van de bebouwing in de kern zijn niet wezenlijk gewijzigd. Wel is het ruimtelijk karakter van de kern aan het oostelijk en westelijk uiteinde van de Dorpsstraat, nabij de aansluitingen met de Nieuwe Weg veranderd, mede als gevolg van de afwijkende schaal en situering van de daar tot stand gekomen bebouwing.

De oorspronkelijke relatie van Nigtevecht met het agrarische gebied is nog slechts feitelijk herkenbaar in de boerderij ten oosten van de dorpsbebouwing.

Vanaf de overzijde van de Vecht gezien bestaat het silhouet van de nederzetting nog altijd uit de toren van de kerk en de omringende bebouwing, half verscholen achter de beplanting van de erven langs de Vecht.

Het karakter van de, deels uit de 18de eeuw stammende bebouwing wordt voornamelijk bepaald door veranderingen en vernieuwingen uit de 19de eeuw, het karakter van de inrichting van de openbare ruimte vooral door wijzigingen van recente datum. De boombeplanting op de particuliere erven neemt in het ruimtelijke beeld een bijzondere plaats in.

Op de als bijlage opgenomen inventarisatiekaart is de historische waarde van Nigtevecht in de huidige verschijningsvorm met het oog op de aanwijzing tot beschermd dorpsgezicht in hoofdlijnen weergegeven.

BESCHERMD
GEBIED

De aanwijzing van Nigtevecht tot beschermd dorpsgezicht is voornamelijk gericht op de bescherming van het centrale deel van de lintbebouwing, waar ook binnendijks oude bebouwing voorkomt. In samenhang daarmee valt de begrenzing van het beschermde gebied samen met de kavelscheidingen tussen de binnendijkse bebouwing en de nieuwbouw. Aan de oostzijde is de daar gelegen boerderij als visuele afsluiting bij de bescherming betrokken. Aan de westzijde valt de buitendijkse bebouwing tot aan het daartegenover gelegen dorps huis binnen het beschermde dorpsgezicht. Voor het overige wordt de begrenzing bepaald door de gemeentegrens in het hart van de rivier. De openheid van het weidegebied aan de overzijde van de Vecht is zeker van belang maar is niet in de aanwijzing opgenomen, omdat dit belang bescherming kan vinden in een bestemmingsplan conform artikel 10 van de Wet op de ruimtelijke ordening.

NADERE TYPERING
BESCHERMDE
WAARDEN

In het voorafgaande is ingegaan op het belang van het beloop van de Vecht en de Dorpsstraat in samenhang met de verkaveling en de situering en schaal van de bebouwing en op het belang van het silhouet van de nederzetting. In het vervolg wordt nader ingegaan op aspecten die binnen het kader van deze algemene kenmerken van bijzondere waarde zijn voor het historisch ruimtelijk karakter van Nigtevecht. De verkaveling van de buitendijkse strook grond is loodrecht op de Dorpsstraat gericht, waarbij perceelsbreedten variëren tussen de 6 en 12 meter. De bebouwing is in de rooilijn aaneengesloten gesitueerd of door smalle tussenruimten van elkaar gescheiden. De bouwhoogte is over het algemeen één bouwlaag met een vaak steile kap. In het "centrum" van het dorp komt ter hoogte van de kerk wat monumentaler bebouwing voor die twee bouwlagen met een kap hoog is. De nok is over het algemeen loodrecht op de voorgevel gericht. De wat bredere panden hebben een nokrichting evenwijdig aan de straat. De opbouw van de aaneengesloten bebouwing uit afzonderlijke gebouwen geeft een afwisselend straatbeeld.

Het binnendijkse gebied is ruim en niet regelmatig verkaveld. De afstand van de verspreid liggende bebouwing tot de weg is wisselend. De panden, over het algemeen van een meer monumentaal karakter dan aan de overzijde, zijn merendeels 10 tot 12 meter breed en één tot twee bouwlagen met kap hoog. De nokrichting loopt evenwijdig aan de straat. Het enige van de historische structuur afwijkende pand is de school, niet alleen vanwege de geringe hoogte en de grote oppervlakte, maar ook door de van de weg afgekeerde oriëntatie. Dit laatste aspect wordt nog versterkt door de dichte beplanting tussen weg en school.

Voor het ruimtelijk karakter van Nigtevecht is de asymmetrische opbouw van het dwarsprofiel van de Dorpsstraat waarbij aan de ene kant bebouwing met en aan de andere kant bebouwing zonder een voorerf voorkomt, kenmerkend. Van belang hierbij is de begrenzing van de binnendijks gelegen voortuinen volgens het beloop van de straat in de vorm van hekken, heggen of gesnoeide bomen. De indeling van het dwarsprofiel van de straat is eenvoudig. De bestrating is recent gewijzigd. De verbreding van het wegdek en de verlegging van de erfafscheiding bij de kerk doet afbreuk aan het ruimtelijk karakter ter plaatse.

Kenmerkend zijn voorts de smalle steegjes tussen de huizen door naar de Vecht, veelal met klinkers bestraat. Recent is tegenover de kerk een relatief breed pad aangelegd, dat toegang geeft tot een tot openbaar gebied ingericht achtererf aan de Vecht.

Voor een deel van de bebouwing binnen het dorpsgezicht is ook de historische vormgeving en detaillering van belang. De historische ruimtelijke waarderingskaart geeft daar een globaal inzicht in. Kenmerkend is een zekere eenheid in opbouw en geleiding van de gevels en in materiaalgebruik. Vertikaal geplaatste ramen op regelmatige afstand bepalen de opbouw van de gevels. De panden zijn in hoofdzaak in baksteen opgetrokken en soms gepleisterd. De daken zijn van gebakken pannen.

In het straatbeeld is de Nederlands Hervormde Kerk, een eenbeukige laat-gothische kerk met een oudere stenen toren en een houten torenspitsje van bijzondere betekenis. De hoogopgaande boombeplanting van het kerkhof en de pastorietuin vormt een waardevolle visuele begrenzing van het oude dorp en de daarachter gelegen nieuwbouw. Opmerkelijk is de situering van de voormalige school in de rooilijn van de Dorpsstraat op het terrein van de kerk. Voorts is de tegenover de kerk gelegen concentratie van licht gepleisterde panden, waaronder het voormalige gemeentehuis, voor het dorpsbeeld van belang.

Vanuit het "centrum" naar het oosten gezien is met name de daar gelegen boerderij als visuele afsluiting van het straatbeeld van belang. Vooral de bouwmassa van de boerderij en de hoge bomen op het erf spelen hierbij een belangrijke rol.

RESULTAAT
GEVOERD
OVERLEG

Overeenkomstig het bepaalde in artikel 20 van de Monumentenwet zijn de gemeenteraad van Nigtevecht, Gedeputeerde Staten van Utrecht en de Rijksplanologische Commissie gehoord inzake het voorstel om Nigtevecht aan te wijzen tot beschermd dorpsgezicht. Genoemde instanties hebben positief geadviseerd met betrekking tot de voorgenomen bescherming en kunnen instemmen met het in procedure gebrachte begrenzingsvoorstel.

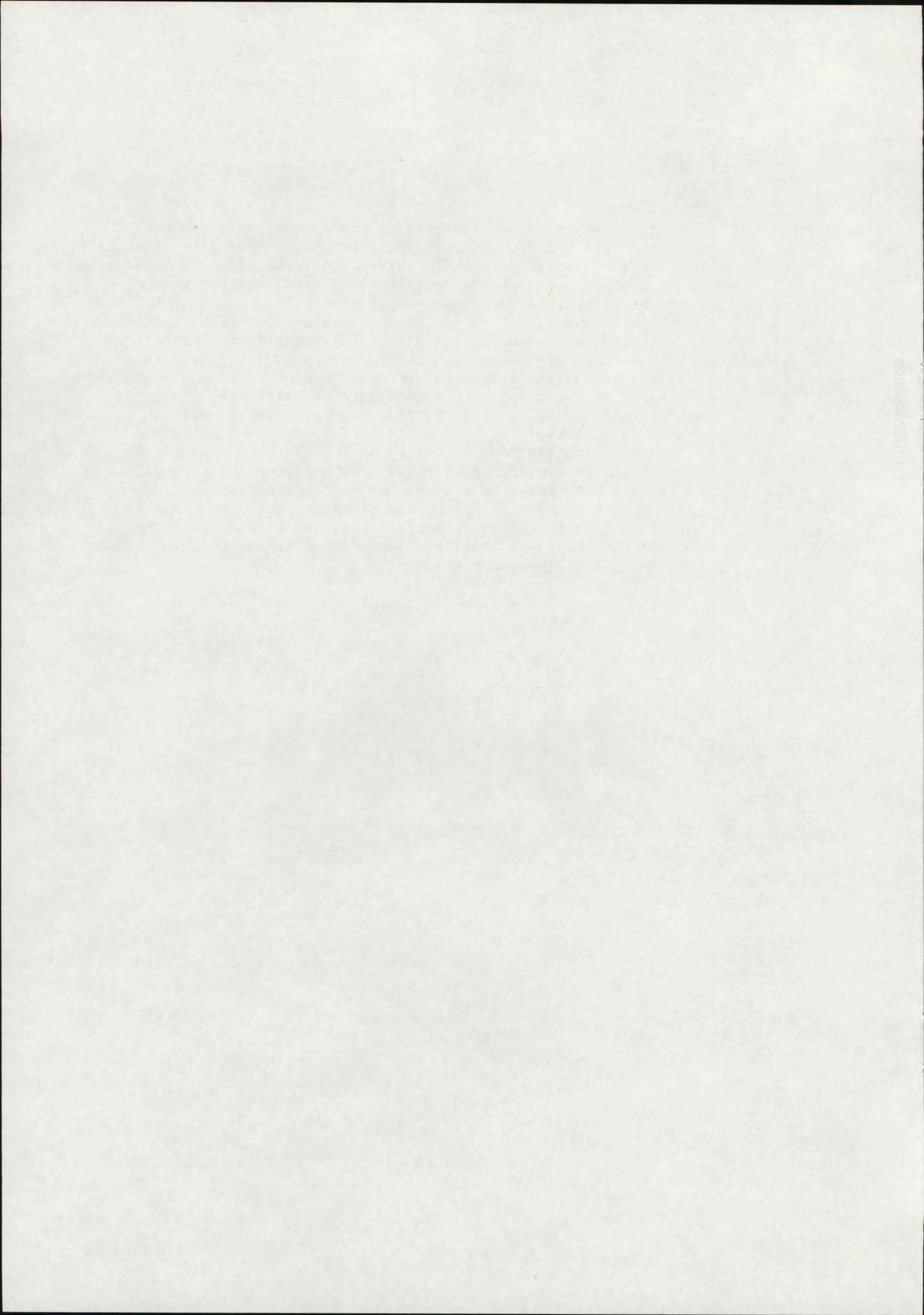
RECHTSGEVOLG
BESCHERMING

Ter effectueering van de bescherming van het dorpsgezicht moet ingevolge artikel 37, lid 5 van de Wet op de ruimtelijke ordening een bestemmingsplan ontwikkeld worden. De toelichting op de aanwijzing tot beschermd dorpsgezicht kan daarbij wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen.

Doel van de aanwijzing is, de karakteristieke met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de verdere ontwikkelingen van het gebied. De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te geven voor een ruimtelijke ontwikkeling, die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruik maakt en daarop voortbouwt.

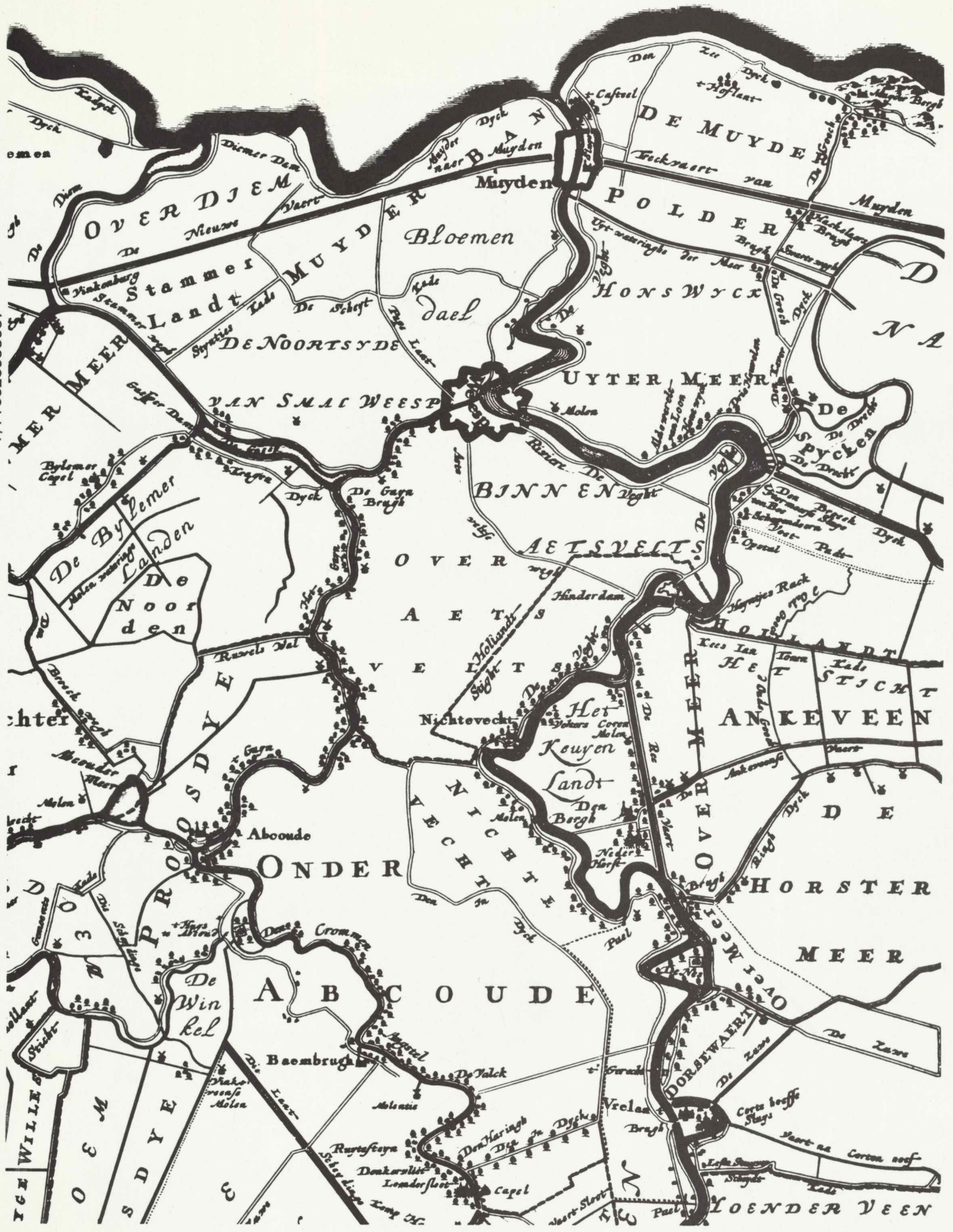
De gemeenteraad heeft op 25 september 1985 het bestemmingsplan Dorpsstraat-Vechtoever vastgesteld, dat het gehele dorpsgezicht omvat. Bij het opstellen van het bestemmingsplan is rekening gehouden met de aanwijzing tot dorpsgezicht. Het plan bevat in voldoende mate beschermende maatregelen, zodat een herziening - zoals bedoeld in artikel 37, lid 5 van de Wet op de ruimtelijke ordening - achterwege kan blijven.

1.110526058006

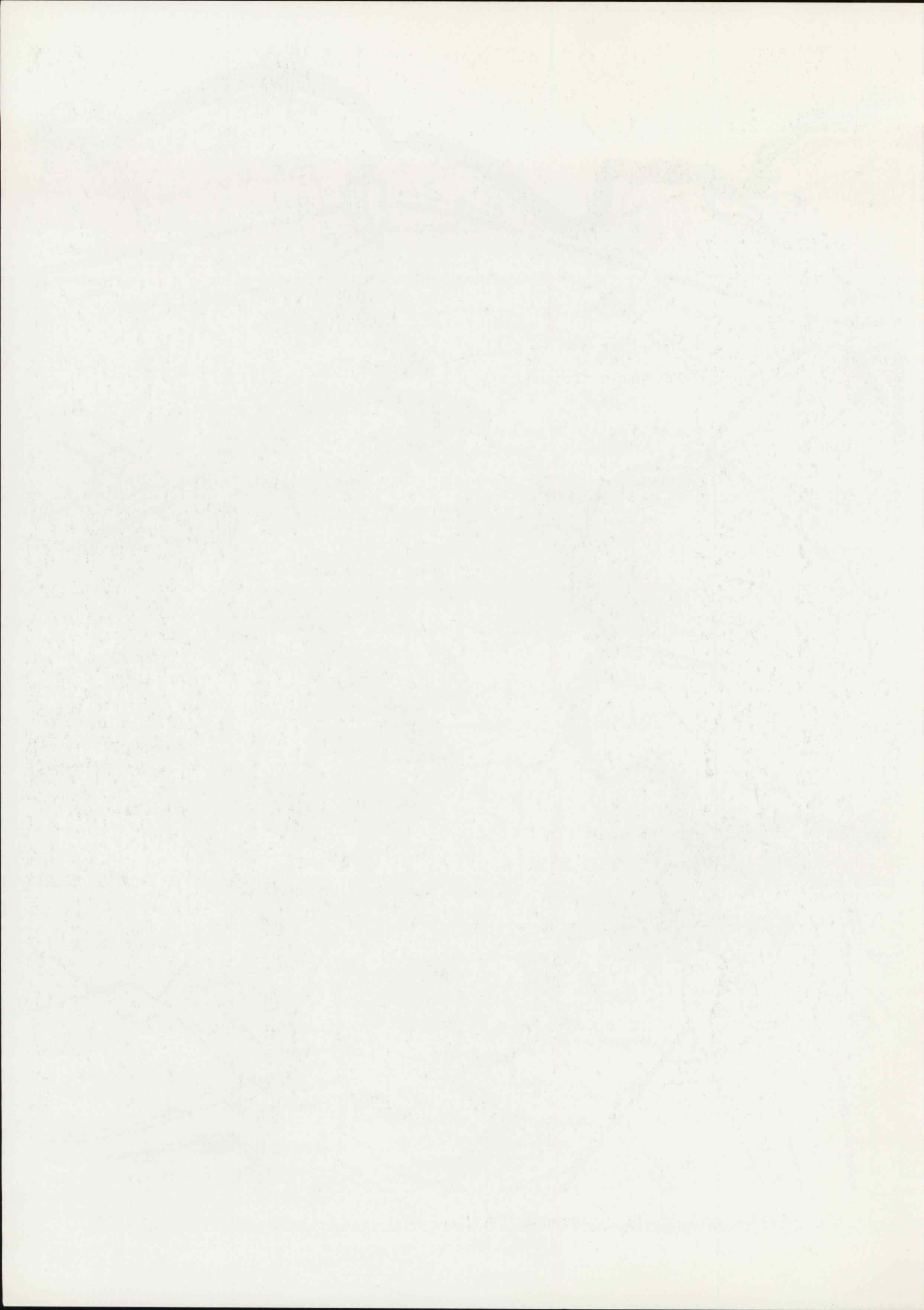

1.110526058007

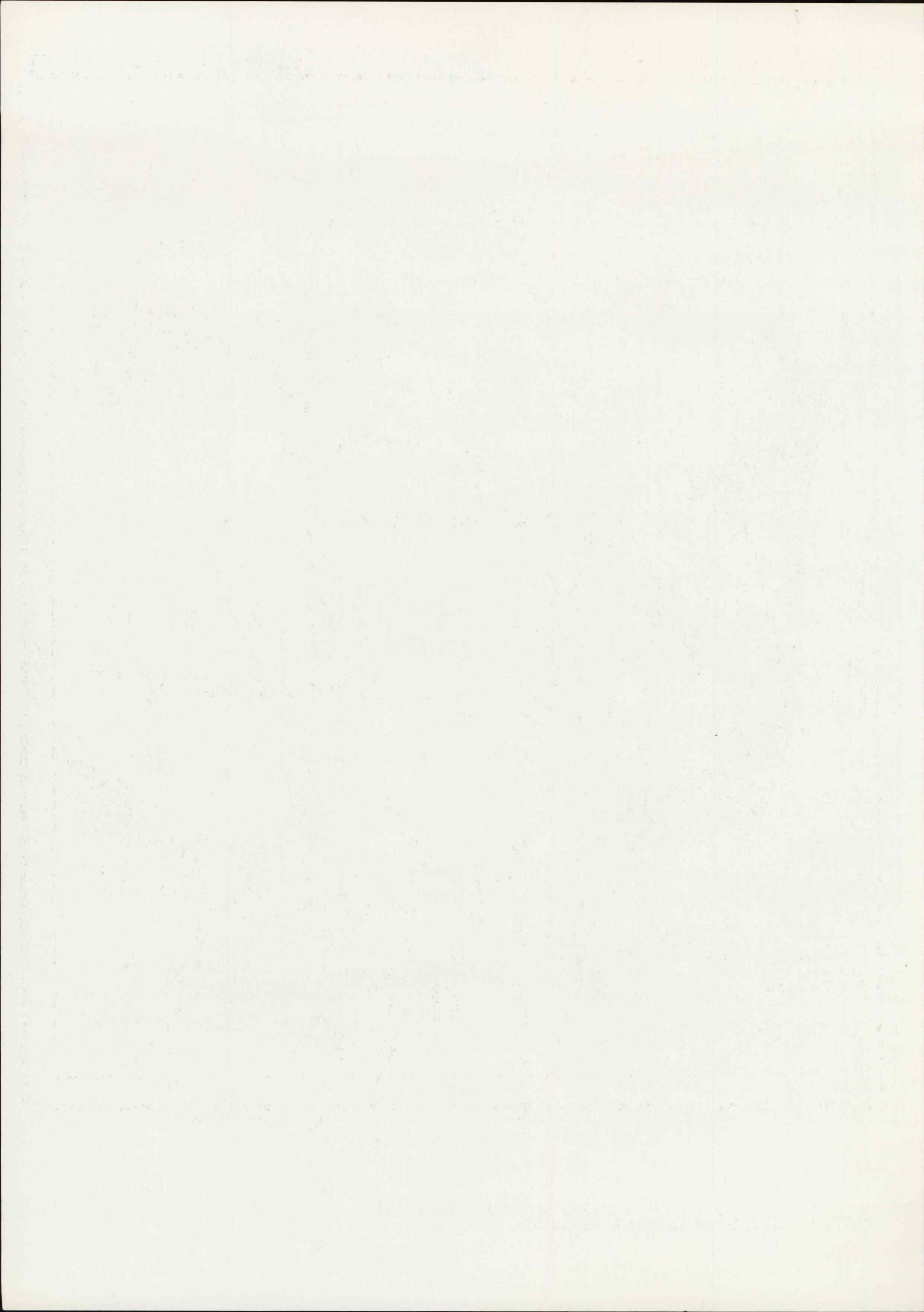
NIGTEVECHT, detail van de kaart van De Roy „De Nieuwe Kaart van de Lande van Utrecht”, uit 1696.

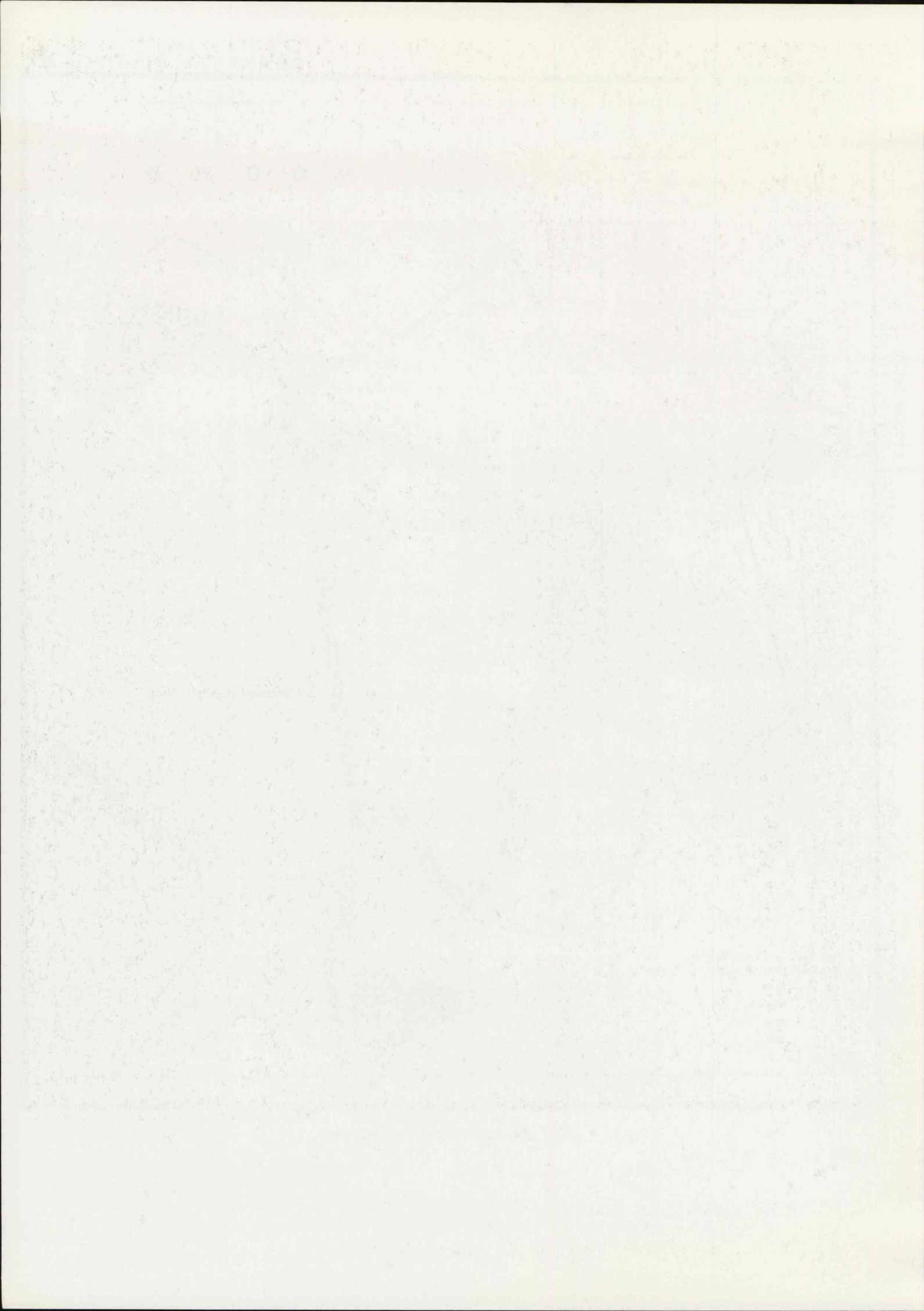
1.1140526058008

NIGTEVECHT, eerste kadastrale minuteplan, ca. 1830.

1.110526058010

NIGTEVECHT, luchtfoto van de Topografische Dienst te Delft.

